

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Matija Dronjić

**Predaje o zakopanom blagu na području Velebitskog podgorja**

Zagreb, 2009.

Ovaj rad izrađen je na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom dr. sc. Milane Černelić i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2008/2009.

*Popis kratica*

dj.	djevojački (djevojačko prezime)
<i>ETNOL. TRIB.</i>	<i>Etnološka tribina</i> ; godišnjak Hrvatskog etnološkog društva (1978. – )
<i>GZM</i>	<i>Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine</i> ; časopis Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu (1889. – 1991., 1995. – )
IEF	Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb
r.	rođen
rkp.	rukopis
<i>SENJZB</i>	<i>Senjski zbornik</i> ; znanstveni časopis Senjskog muzejskog društva i Gradskog muzeja Senj (1965. – )
<i>STUD. ETHNOL.</i>	<i>Studia Ethnologica Croatica</i> ; časopis Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1989. – )
<i>ZbNŽO</i>	<i>Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena</i> ; znanstveni časopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (1896. – 1991.)

## *Sadržaj rada*

Uvod.....	1
Opći i specifični ciljevi rada.....	3
Ispitanici i metode.....	4
Rezultati.....	5
Rasprava.....	13
Zaključak.....	16
Zahvale.....	18
Popis kazivača.....	19
Popis literature i izvora.....	20
Sažetak.....	22
Summary.....	24
Kratak životopis autora.....	26

## Uvod

Ljudskoj je vrsti svojstvena želja da prima i prenosi informacije. U vremenu prije izuma pisma, tog sredstva bilježenja i pohrane informacija, čovjek ih je prenosio i primao isključivo usmenim putem. Na odnosu pripovjedača i njegove publike, tj. recipijenata koji su i sami postajali pripovjedačima, razvila su se mnogobrojne usmenoknjiževne vrste. Usmeni oblici tradirali su se generacijama, postepeno mijenjajući svoj prvotni oblik, motive i značenja, te su stigli do našeg vremena prenošeni *s koljena na koljeno* kako je to ustaljeno kazati, vremena koje će im dati svoj biljeg i vremena koje će definitivno ostaviti iza sebe u svom usmenom obliku. Naravno, pojavom pisma počelo je bilježenje usmene književnosti te su ti oblici postepeno počeli golicati javnost. U usmenoj tradiciji prepoznao se *duh naroda*, novi ideal koji je „pronašao“ autentičnu kulturu, onu običnog puka i tako je postavio u opreku s građanskom, učenom kulturom koja je prepoznata kao univerzalna. Romantičarski interes za autentičnu, „narodnu“ kulturu, stavio je pod znanstveno povećalo sve te oblike, što je rezultiralo uspostavom znanosti o usmenoj književnosti koja će ih sistematizirati, odrediti njihovu strukturu, motive i vrste.

Jedna od vrsta usmene književnosti je i predaja. Točnije, moglo bi se govoriti o vrsti usmene proze čija je glavna značajka da se u njihovu istinitost vjeruje ili se prije vjerovalo, njezin sadržaj veže se uz lokalne događaje i stvarne lokacije, a protagonisti nerijetko imaju imena i prezimena ili su u njihovoj ulozi sami kazivači, što ih naoko čini jedinstvenima. Međutim, njihovi motivi (što je posebno izraženo kod predaja o zakopanom blagu) imaju

odgovarajuće paralele u usmenoj književnosti i vjerovanjima južnih Slavena (Bošković-Stulli 1959:200, 2006:162, 148; Marks 1987:64).

*Pričanja o zakopanom blagu neobično su bogata, zanimljiva i raznolika i splet su u kojemu se zrcale povijesna sjećanja, praznovjerje, realna životna neimaština, a u isto vrijeme i želja za iznenadnim bogaćenjem* (Marks 1987:61).

Prisutnost mnogobrojnih ostataka naselja i nekropola iz davnih vremena, ali i prirodne tvorevine kao što su pećine i stijene, te težak život Podgoraca, utjecali su na priče ovog kraja. Iako, nesumnjivo je kako one vuku korijene iz starijih tradicija usmenoknjiževnog stvaralaštva.

Sadržaji usmenih predaja nerijetko su vezani uz stvaran povijesni događaj ili osobu (Marks 1987:61). Tragovi povijesti ugrađeni su u njih na bezbroj načina (Bošković-Stulli, 2006:148), a iako je stvarnost u njima dehistorizirana djelovanjem raznih elementa tradicijske kulture, predaje često iz nje izvire ili se u nju vraćaju (Palavestra 1966:5, 2004:14). Kako kazivač, tj. pripovjedač, vlastitim sjećanjem, iskustvom i afinitetima unosi određen osobni upliv u tradicijom uvjetovan tekst, nemoguće je zanemariti njegovu osobnu ulogu u oblikovanju pojedinih predaja.

### *Opći i specifični ciljevi rada*

Prilikom prezentiranja etnoloških tema koje crpe spoznaje iz novog, dosad neobjavljenog materijala, svaki pokušaj izbjegavanja etnografskog iznošenja podataka je apsurdan. Stoga, iako je u suštini ovaj rad etnološkog karaktera, nemoguće je ignorirati činjenicu kako je njegov opći cilj prikaz zatečenog stanja na terenu, tj. izlaganje prikupljenih predaja o zakopanom blagu u slijedu koji se s obzirom na sličnost motiva čini najprikladnijim. Na taj način moguće je definirati specifične ciljeve etnološkog rada, tj. izolacija određenih elemente predaja te njihova usporediti s istovjetnim primjerima iz susjednog, ali i udaljenijih područja kako bi se ustanovilo stapaju li se različite tradicije, bilo lokalnog ili šireg karaktera, s krajnjim ciljem da se prezentira što preciznija slika ovog elementa duhovne kulture primorskih Bunjevaca. Također, ono što je najvažnije, komparativnim pristupom pokušat će se dokazati njeni korijeni u starijim tradicijama koje se rasprostiru na širem geografskom području.

Nadalje, potrebno je napomenuti kako nije zanemarena ni lokalna komponenta ovih pričanja – u okviru mjesta radnje koja se odvija u predajama, preispitat će se mogućnost otkrivanja dosad neevidentiranih arheoloških lokaliteta na području koje je kontinuirano naseljeno od neolitika do današnjih dana (Glavičić 1966:383-385), s ciljem da se ustanovi možebitno postojanje potrebe za daljnjim istraživanjima interdisciplinarnog karaktera te nekim preliminarnim smjernicama za provođenje istog. Također, postavlja se i pitanje primjene takvog istraživanja van akademskog okvira.

## *Ispitanici i metode*

Građa o kojoj će biti riječi prikupljena je terenskim istraživanjem izvedenim u okviru znanstvenog projekta *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca* pod vodstvom dr. sc. Milane Černelić s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Istraživanje je poduzeto u dva navrata, u svibnju i studenom 2007. godine, a obuhvaćeni su sljedeći lokaliteti na primorskoj padini Velebita: Markovići, Oltari, Pandore, Razbojište, Matešić Pod, Ažić Lokva, Gornja Klada, Živi Bunari, Balenska Draga, Jablanac, Guste Zidine i Vidovac Cesarički.

Kako je područje Podgorja gotovo neistraženo u etnografskom pogledu, prilikom prvog odlaska na teren pristupilo se rekognosciranju ne bi li se iskristalizirale teme za daljnja istraživanja. Iako je prikupljanje podataka bilo otežano zbog znatne depopulacije ovog kraja, tehnikom intervjua<sup>1</sup> ispitano je dvadesetak kazivačica i kazivača.

Zahvaljujući njihovom još uvijek živom sjećanju na priče koje su čuli od svojih starih za vrijeme djetinjstva i mladosti, prikupljen je znatan broj raznovrsnih usmenih predaja. Zbog promjena u tradicijskom načinu života tijekom dvadesetog stoljeća te višeg stupnja školskog obrazovanja, mnogi arhaični elementi predaja zamijenjeni su novim saznanjima ili su odbačeni kao besmislice (usp. Palavestra 1996:7). Uslijed postupnog nestajanja tradicije pripovijedanja, oni bivaju zaboravljenima, što rezultira još većim stupnjem fragmentarnosti zabilježenih tekstova.

Popis kazivača nalazi se na kraju rada.

---

<sup>1</sup> Tijekom istraživanja korišten je oblik nestrukturiranog i polustrukturiranog intervjua.



## *Rezultati*

Ostatke brojnih starih suhozida i gradina, a posebno bunara<sup>2</sup>, usmena predaja pripisuje Grcima koji su ih navodno gradili u vrijeme kada su živjeli na ovim prostorima. *Protjerao* ih je snijeg koji je pao u lipnju, o Petrovu, *pa su oni sa saonicama ošli*<sup>3</sup>, a iza sebe su ostavili zakopano blago. Nikola Marković iz Oltara prisjeća se kako je njegov otac pričao da se kod Kućišta (livade na granici šumarija Krasno i Otočac) nalazilo zlato u šipkama koje su tamo Grci pohranili. Bilo je *u ciglu uzidano*. Grci su se vratili *nakon kolko godina*, tragali su za njim, ali bez uspjeha. Onda je nevjere pokaralo šumu i izvalilo jednu bukvu čije je korijenje izbacilo ciglu i tek su ga tada pronašli.

Pričanja o povratku Grka sjeća se i Mićo Vrban iz Pandora. U Jurjevo je došao brod iz Grčke te su moreplovci pitali mještane gdje je Lukovo. Kada su saznali, otišli su po blago i dobro nagradili onoga tko im je pomogao, tj. *što je kaza di je zlato*. Blago se nalazilo *dvajst metari od mora*, sakriveno u stijeni u koju udaraju valovi.

U susjednim područjima Velebitskog podgorja također su zabilježene priče o Grcima. Stanovnici Vrbnika na otoku Krku nazivali su stare crkve *gerškim crkvama*, te su govorili kako su iz vremena *kada je ovuda bila gerčarija, kada su ovdje stavali Gerci* (Žic 1900:221-222). U Primorju je Dragutin Hirc zabilježio nekoliko takvih priča (Hirc 1996:171):

---

<sup>2</sup> Na širem području, stara napajališta za stoku i bunare stanovništvo naziva „grčkim bunarima“ (Modrić 1965:248; Glavičić 1967/68:39-40; Birt i Dronjić 2008:316-319).

<sup>3</sup> Nikola Marković *Ključić*, Oltari; Niko Vrban, Matešić Pod.

*Ljudi pripovijedaju, da je prije nekoliko godina pod Kostrenu doplovio grčki brod, da su Grci polag starih pisama stanovita mjesta tražili, išta našli, silno blago digli i preko noći odputovali.*

Pravo obilje reminiscencija o navodnom boravku Grka na ovim prostorima postoji u Lici. Prisutni su toponimi, kao što su na primjer *Grčka gradina* ili *Grčko groblje* (Grujić 1917), razne predaje o gradinama (Magdić 1909:129), crkvama (Božićević 1900:179) i zdencima (Krmopotić 1900:133). Nadalje, u Čakovcu Oštarijskom je prije nekoliko godina zabilježeno pričanje kako je *usred Petrove pao snijeg preko metra te su Grci koji su tu živjeli na vlačicama i volovima otišli da se nikad ne vrate* (Olujčić 2007:220). Naposljetku, nemoguće je zaobići predaju o Mrsinogradu, gradini nedaleko današnjeg Mrsinja u Lici, u kojoj se motiv odlaska Grka isprepliće s motivom zmije čuvarice zakopanog blaga, koja je zapravo začarana djevojka (Magdić 1909:127-128):

*Mrsinograd je po pričanju narodnom sagradio neki grčki kralj. On je opazio na Pješivici nešto jako bijelo i poslao poslanike, da vide što je ono bijelo. Poslanici kraljevi donesu s Pješivice snijega i dadu kralju. Kralj je uzeo snijeg, što su mu poslanici donijeli, i stavio ga na ruku, a kad vidje da od toga ruka zebe te ga odmah nestaje, kralj se toga preplaši i pobježe sa svojom porodicom. Samo mu jedna kći ne htjede ići, već ostade u gradu gdje je ostalo zakopano golemo blago. Kralj je tu svoju kćer prokleo, da se u zmiju pretvori i tako ostane čuvajući to blago, dogod ljudsko ne poľubila lice. Ova se djevojka doista u zmiju pretvorila i ostala čuvajući blago. – Pred više godina neki pastir iz sela Vranovače dospje sa svojim stadom prije sunca pred Mrsinograd te pred gradom zagleda bijelo obučenu djevojku, gdje pleše. Pastir se uplaši i htjede bježati, no djevojka ga prizove i stane mu pripovijedati ovu stvar mogleći ga, da je izbavi i spase, da će se njih dvoje uzeti te će sve ono blago, što je u gradu, biti njihovo. Pastir pristane, i djevojka se stvori zmijom te je plazila po nekom štapu, da*

*poľubi pastira. No pastir, čim bi se zmija primaknula k njegovu licu, svaki put bi je stresao. Kad je pastir zmiju i treći put stresao, ona je cičeći otišla u grad i uklela pastira, da mu tri put opustjela kuća. Pastir se nato vratio kući i brzo za tim umr'o, a kuća mu je već dva puta bila pusta*

Prema riječima Nike Vrbana iz Matešić Poda, nedaleko sela, na njivi zvanoj Kalić nalaze se ostaci grčkih zidina i bunara. *Stari* su pričali kako se na tom mjestu nalazilo naselje koje su Grci sami spalili. Neka djevojka nije mogla imati djece, pa se zaklela *da bar da bog da zmiju rodila. I rodila zmiju!* Nakon toga su Grci zapalili čitavo naselje, a ona je počela plakati i naricati govoreći *Kalić gori, majku srce boli*. Kazivač završava priču zaključkom kako bi možda iz te zmije cura bila danas!

Zmija koja se pretvara u djevojku predstavlja motiv predaje zabilježene u Vidovcu Cesaričkom, zaselku nedaleko Karlobaga. Braća Kovačević navode kako na mjestu „starog Vidovca“ *ima još i sada osam rimskih bunara, za kojih se zna, za deveti se ne zna jer je pun zlata, a i zmija na njemu*<sup>4</sup>. Navodno su blago zakopali Rimljani kada su bježali *od gore* (iz smjera Baških Oštarija). Gotovo identičnu priču zabilježio je Nikola Bonifačić Rožin prije pedeset godina (1956:71):

*Zovu Pod Vidovac. To su ruševine. Tamo su stanovali Grci. Otišli su zbog bure, a neki zbog Turaka. Priča se, da tu ima devet bunara, a u jednome da ima zatrpano zlato. Ne može ga niko pronaći. Kažu da je zakleto i da ga zmija čuva. Tko ga dođe prvi uzeti, taj će ostati mrtav.*

Prema riječima Ivana Prpića *Grgina* iz Vidovca Cesaričkog, baka mu je pričala kako je nedaleko sela sakriveno blago. Nitko ga nikada nije pronašao i vjerovalo se da je bilo ukleto. Navodno bi *umra onaj ko bi to dira*. Zlato čuva crna zmija koja je zapravo ukleta djevojka, a

---

<sup>4</sup> Božo Kovačević *Čokin*, Vidovac Cesarički.

izbavila bi se tako da u obličju zmiije odabere nekog momka kojem bi prišla, a on bi joj dopustio da ga poljubi, bez da ustukne. Također, navodi kako je baka znala za osam bunara, ali ne i za deveti, u kojem se nalazi blago.

Broj devet je i drugdje povezan sa zmijom čuvaricom blaga. Indikativna je priča zabilježena u okolici Zagreba. U selu Jakovlju je zapisano sljedeće (Marks 1998:100):

*Ispod Slemena je selo Jakuvle, bliže Podsuseda, i tamo je jedan breg. Tu je pušina zmiija, velika rupa, gdje su zmiije. U toj pušini je kralj od zmiija sa zlatnom jabukom. Ko bi tu jabuku zel, bi postal bogat. Ali bi moral kroz devet zatvorenih vrata bežati i za sobom zaključavati da ga ne vlovi kral zmijski.*

Zmija čuvarica blaga, koja je zapravo začarana djevojka čest je i vrlo raširen motiv predaja (Palavestra 2004:135, 153-156; Bošković-Stulli 1999:132) i u područjima koje graniče s Podgorjem nije rijetkost naići na paralele. Primjerice, Dragutin Hirc je zabilježio prije više od stotinu godina sljedeće (1898:20):

*...u seocu sv. Kuzme, a kod istoga grada, ima jedna pećina (spilja) zarasla bršljanom. U njoj da živi zmiija, koje bi bio pun kabao. Zmija je do 300 godina stara i ukleta djevojka.*

Druga stvar koja se pokazala interesantnom u vidovačkoj predaji je motiv broja devet. Istovjetan motiv zabilježen je pedesetak kilometara sjevernije, u zaselku Razbojište. Ivan Miškulin *Škoda* ispričao je kako je neki sumještatinin radio u Slavoniji, gdje je jednom zgodom naišao na nekog starog čovjeka koji ga je ispitivao odakle je. Podgorac ga je upitao zna li gdje se nalazi brdo zvano Razvoj, a starac mu odgovori potvrdno te reče:

*U Razvoju, s istočne strane, gdje je ono brdo – osam pušaka od moje kumpanije! U pećini je i složene su dole i deveta je moja, sa zlatom optočena!*

*Bi li ti to meni moga...? Pećina je zatvorena sa žrvnjom. Ujutro rano kad Sunce upre – tu je.*

Čovjek je tražio, ali ništa nije mogao pronaći.

U nekoliko predaja zabilježenih tijekom istraživanja, jedna od uputa za uspješno pronalaženje blaga veže se uz izlazak sunca. U Kladi se pričalo da je neki Modrić pronašao blago koje su hajduci sakrili negdje ispod Čepuraša, jednog od tri vrha istoimenog brda. Navodno ga je neki Vojvođanin savjetovao da gleda iznad kojeg vrha sunce izlazi prve nedjelje u osmom mjesecu, te da će na taj način pronaći blago. U potrazi za blagom Modriću je pomagao neki Legac, sve dok mu jednom nije iznenada otkazao rekavši da od toga nema ništa, nakon čega je kupio zemlju i mlin u Žrnovnici.<sup>5</sup>

Vladan Balen iz Živih Bunara sjeća se kako mu je svekar pričao da su hajduci sakrili blago u pećini ispod vrha Mandelovac, koja *gleda u izlaz sunca prema istoku*. Jedan od hajduka ostavio je pismo s instrukcijama kako doći do blaga. Pismo su pronašli u Bosni, a hajduk ga je napisao jer je ostario i više nije mogao otići na to mjesto. Kazivačev svekar čuo je tu priču od nekog starog čovjeka te je i sam bezuspješno tražio skrovište. Spomenuo je kako je jednom prilikom dok je lovio, slučajno je došao do pećine, ali je nije istražio jer tada još nije znao za priču o blagu. Nakon toga je išao opet, *mučija se, znojija, trudija, dane gubija*, ali je nikako nije mogao ponovno pronaći.

U narodu postoji predodžba da je mjesto na kojem se nalazi blago zapisano u starim knjigama i pismima te se takve predaje najčešće odnose na povratak „starog stanovništva“ (u ovom slučaju Grka) po njega (Palavestra 1966:75-76, K 6.3). Za područje Primorja Hirc navodi kako *još danas dolaze starci iz daleka Hellasa, da traže polag starih pisama zakopano blago* (Hirc 1996:110), a na Mljetu je zabilježeno sljedeće (Macan 1931:232).

---

<sup>5</sup> Tomo Modrić *Lovrić*, Gornja Klada.

*Ako kad vidiš čovjeka u spili, zgrabi mu brzo knjigu i pobijegni, ali se ne obrći,  
pa ćeš u knjizi naći, gdje je zakopano blago.*

Uz zapis mjestu gdje je blago zakopano, u nekim slučajevima, uspješna potraga ne ovisi o promatranju izlaska sunca, već je važno da osoba koja ga traži ugleda more, koje se s pravog mjesta vidi na osobit način. Božo Kovačević *Čokin* iz Vidovca Cesaričkog pripovijeda kako je njegov stric Nikola pronašao neku knjigu u kojoj je zapisano da se u klisuri nedaleko Karlobaga nalazi zemljani ćup sa zlatom. Stajao je na kamenoj ploči unutar pećine, a ona je bila dobro sakrivena. Kako bi se pronašlo zlato, tj. pećina, čovjek je morao stati pred tu klisuru na jednu kamenu ploču tako da *vidi more kroz onu doli pukotinu*, kao jedro na brodu, *al prvo ono jedro, ne veliko*. Tada bi se trebao okrenuti nadesno i pronašao bi blago. Nakon što se stric Nikola vratio iz Amerike *i on je tu sta, i on se okrenija*, ali zlata više nije bilo, tj. netko ga je pretekao. Kazivač navodi kako se na tom mjestu točno *pozna od ćupa, kako je ćup stao unutra*.

Nadalje, Vladan Balen spominje priču koja govori kako je kralj Bela zakopao neko blago kad je prolazio ovim krajem. To je bilo u Zovinama, na mjestu s kojeg se iz te dražice more vidi poput jedra broda, a samo blago se nalazi ispod isklesanog kamena u *obliku piramidice*. Kazivač tvrdi da je pronašao taj kamen, ali blago je već netko odnio. Prema riječima Vladanove supruge, Marije Balen, kao i mnoge priče, i ovu su čuli od njenog oca, a njemu ju je ispričao jedan stari stric u Miškovićima.

Predaja o blagu kralja Bele zabilježena je i u Jablancu. Pavao Miškulin spominje stanoviti „Zlatni bunar“ koji se nalazi kod Bilena. Prema pričanju, kada je Bela IV. *bježa ispred Turaka sa škoja ovih*, gonio je trideset mula natovarenih zlatom koje je zakopao. Kopajući na mjestu na kojem su pretpostavljali da je ono nalazi, ljudi su iskopali bunar. Iako su u ovoj predaji Turci u

ulozi progonitelja, u drugim slučajevima se uloge mijenjaju. Tako se priča da su u provaliji zvanoj Turska vrata Turci u bijegu zakopali blago.<sup>6</sup>

Uz blago kralja Bele spominje se i blago kralja Trojana. Nalazilo se na Borovom vrhu, a prema riječima Ivana i Marije Ažić iz Ažić Lokve, stari su pričali da su ga ljudi tražili na sve strane, ali ga nitko nije našao. Na upit o kralju Trojanu, kazivač je kratko odgovorio: *Kralj Trojan ima kozje uši! Nisi čuja za to?*<sup>7</sup>

Na velikom broju lokaliteta obuhvaćenih terenskim istraživanjem kazivači se sjećaju kako su ljudi tragali za blagom. Primjerice, neki Jure Modrić je u Starigradu kod Senja tražio zakopan novac, pa je pronašao ostatke starog krova.<sup>8</sup> Zakopano blago se javljalo i u snovima. Prema riječima Dragutina Jurčića iz Jablanca, neki Jozo je sanjao da će pronaći blago ispod kamene ploče koja se nalazila u njegovu vrtu. Pomicao ju je polugama i kopao ispod nje, ali ništa nije pronašao. Također, nedaleko Vidovca Cesaričkog nalaze se prevrnutе ploče od kamena (tj. stare grobnice) koje su ljudi otkopavali i otvarali u želji da pronađu blago.<sup>9</sup>

Prema pričanju članova obitelji Matijević iz Gustih Zidina, i domaće životinje su imale ulogu u potrazi za blagom. U Velikoj dragi (nedaleko zaselka) nalazi se neka pećina *i da koza di rogom zapne kad uđe valjda unutra, di rogom zapne da je ondeka* (blago, op. a.). Motiv stoke koja ga dotiče raširen je u usmenoj predaji južnoslavenskih naroda.

Iako postoji mogućnost da se čovjek iznenada obogati, Matijevići upozoravaju kako kopanje blaga može biti opasno. Nevezano za pećinu u Velikoj dragi, ispričali su priču o ćupu sa zlatom koji je uklet, te da osoba koja ga pronađe treba znati ukloniti prokletstvo, jer *ako ne, da moreš nestat*.

---

<sup>6</sup> Milan Balen *Franić*, Balenska Draga.

<sup>7</sup> Priča o nakaznom vladaru koji se u hrvatskim predajama zove Trojan ima velik broj lokalnih inačica. Pripovijeda se od vremena antike do danas, a rasprostiranje obuhvaća prostor od Irske do Kine (Bošković-Stulli 2007:152).

<sup>8</sup> Tomo Modrić *Lovrić*, Gornja Klada.

<sup>9</sup> Ivan Prpić *Grgin*, Božo i Josip Kovačević *Čokini*, Vidovac Cesarički.

Kao posljednju postaju šetnje po predajnom krajoliku Velebitskog podgorja svakako treba istaknuti Stogir. Ova masivna stijena izbija gotovo vertikalno iz velebitskog krša čineći impresivan prizor. Uz Stogir se vežu predaje da su *gore viške* ili da *navrh njega vile kolo igraju*<sup>10</sup>, da se na njega nitko ne može popeti<sup>11</sup> i na kraju, kako su pričali *stari ljudi i babe*, da bi se obogatio onaj tko bi se popeo na vrh<sup>12</sup>, tj. *ako se neko popne, naći će gore zlato*.<sup>13</sup>

---

<sup>10</sup> Tomo i Blaž Matijević *Mrakanovi*, Anica Matijević, Guste Zidine.

<sup>11</sup> Dragutin Jurčić, Andrija Miškulin, Jablanac; Tomo i Blaž Matijević *Mrakanovi*, Anica Matijević, Guste Zidine.

<sup>12</sup> Dragutin Jurčić, Jablanac.

<sup>13</sup> Andrija Miškulin, Jablanac.



## *Rasprava*

Općenito govoreći, predaja o Grcima kao starom stanovništvu rasprostranjena je na čitavom dinarskom području, ali i šire. Postoji iscrpna znanstvena literatura na ovu temu, među kojom se posebno ističe rad Vlajka Palavestre. O problemu predaja o starom stanovništvu pisao je u više navrata, a poseban interes posvetio je realnoj osnovi ovog motiva. Kao izuzetno vrijedno pomagalo za ovu raspravu pokazao se indeks objavljene građe (Palavestra 1966) te zbornik povijesnih usmenih *predanja* s prostora Bosne i Hercegovine (Palavestra 2004), izdan posthumno.

Palavestra tumači usmene predaje o starom stanovništvu (u ovom slučaju o Grcima) kao suvremeni odraz mitoloških predstava koje je usmena tradicija prenosila s većim ili manjim modifikacijama do današnjih dana. Mogli bi ih promatrati kao postmitološke usmene predaje u koje su upleteni realni događaji te prilike iz prošlosti ljudi koji ih kazuju (Palavestra 2004:14).

U prilog tome govore i tragovi praslavenskog mita, koji su uslijed preklapanja raznih tradicija inkorporirani u usmenu predaju Podgoraca. Prema riječima Borisa Perića i Tomislava Pletenca, identične elemente koji se pronalaze u legendama o zakopanom blagu nalazimo na jednom sasvim neočekivanom mjestu – u rekonstrukciji praslavenskog mita. Autori interpretiraju pojedine motive ovih predaja (između ostalih, i motiv zmije čuvarice) pomoću radova Vjačeslava Ivanova i Vladimira Toporova, Radoslava Katičića te Vitomira Belaja, koji su ustanovili obrise praslavenskog mita (Perić i Pletenac 2008:88-92). U svjetlu njihovih zapažanja, potrebno je napomenuti kako bi se pojedini motivi predaja zabilježenih u Podgorju također mogli povezati s praslavenskim mitom. Uz motiv zmije čuvarice blaga, potencijalno zanimljiv je i

motiv broja devet, tj. broj bunara. Devetora vrata, koja spominje predaja zabilježena u Jakovlju (Marsks 1998:100) su prolaz u drugi svijet, no samo su jedna prava – baš kao i bunar u predaji iz Vidovca Cesaričkog. Tome svjedoče paralele kod zapadnih Slavena. U Thietmarovom opisu hrama boga *Zurasica*, koji se nalazio u „gradu“ zvanom Riedgost, navodi se kako Riedgost ima devetora vrata (*civitas ipsa novem portas habet*), a ruska Ipatijevska kronika donosi uz godinu 1114. baltski mit o Soviju koji odlazi u podzemlje kroz deveta vrata. Nadalje, na dva arheološka lokaliteta koja se mogu pripisati Slavenima prisutan je broj devet. Radi se o velikomoravskom gradištu iz IX. stoljeća kraj Břeclava (Češka) zvanom Pohansko (Pogansko), te još boljem primjeru, Perunovom svetištu u Novogorodu (Rusija), gdje su otkriveni tragovi mjesta na kojem se pretpostavlja da je stajao Perunov kip koji je bio okružen jarkom s osam apsidalnih proširenja u kojima su pronađeni tragovi paljevinskih žrtava (Belaj 2007:83-84, 410-412).

Također, treba obratiti pozornost i na žrvanj, koji u priči Ivana Miškulina *Škode* zatvara pećinu s blagom. Naime, žrvanj je praslavenski mitski rekvizit – njime Perun izbija iskre, tj. munje.<sup>14</sup>

No, uz komponentu praslavenskih mitoloških predstava isprepletenih s misterioznim odlaskom Grka, tj. predajnim starim stanovništvom, postoji i dehistorizirana komponenta ipak nešto „opipljivijih“ vremena. Primjerice, predaja o blagu kralja Bele IV., za kojeg Pavao Miškulin pripovijeda kako sakriveno za vrijeme kraljevog bijega pred Turcima. Iako je Bela IV. živio u trinaestom stoljeću, tj. davno prije osmanlijskih provala na ove prostore, predaja ga dovodi u vezu s Turcima. Predaja o gradu Modrušu ima sličan motiv, ali se spominje biskup Krištofor, koji je također povijesna osoba i koji je uistinu pobjegao pred Turcima iz Modruša u Novi 1493. godine, zakopavši svoje blago u zdenac (Magdić 1909:132). U ovom slučaju,

---

<sup>14</sup> NIje na odmet spomenuti kako se unutar „svetog trokuta“ pored Ivanca nalazi važan mitski topos – stijena koju stanovništvo naziva *žrvna peč* (Belaj 2007:427-428).

izgledno je kako se vjerojatno zbog obrazovanja kazivača (ili čak nekog starijeg pripovjedača) zamijenilo prvotnog protagonista hrvatsko-ugarskim kraljem. Nije nemoguće pretpostaviti da su se uslijed preplitanja različitih usmenih tradicija, elementi ovakvih predaja zajedno s određenim saznanjima o povijesnim ličnostima i događajima stopili u oblike zabilježene u Podgorju.

Također, treba uzeti u obzir potencijalnu arheološku važnost predajnog krajolika Podgorja. U nekim slučajevima, pričanja o zakopanom blagu vežu se uz evidentirane arheološke lokalitete, što je najbolje vidljivo na primjeru vidovačke predaje, koja je smještena na prostor „*starog Vidovca*“, kako kazivači nazivaju ostatke kasnoantičkog lokaliteta nadomak Karlobaga na kojem će u ranom srednjem vijeku nastati slavenski *Vidovgrad*. Nedvojbeno je da Podgorci pričama o starom stanovništvu objašnjavaju materijalne tragove prošlosti zatečene u svome okruženju, a kako je dokazao Boris Olujić na arheološkim lokalitetima u Lici i Ogulinsko-plašćanskoj udolini (2007:220):

*...tragom toponima „grčki“ gotovo nepogrešivo možemo doći do prapovijesnog, vrlo često upravo Japodskog, željeznodobnog naselja ili groblja. Rjeđe, ali još uvijek često, taj se toponim može odnositi i na antički ili srednjovjekovni lokalitet.*

## *Zaključak*

Predaje o zakopanom blagu zabilježene na području Velebitskog podgorja raznolike su i bogate. Gotovo su sve vezane uz lokacije koje su stvarne, bilo da se radi o kakvim starim ruševinama, skrovitim pećinama ili impresivnim prirodnim oblicima o kojima se pričaju fantastične priče, kao što je na primjer Strogir. Kazivači nerijetko objašnjavaju kako doći do tih mjesta i u predaje koje su čuli od svojih starih unose osobnu crtu. Tako su često i sami u ulozi protagonista, što je lijepo prikazano na predajama koje je ispričao Vladan Balen, ili pamte one koji su tragali za blagom.

Iako su pričanja Podgoraca na prvi pogled jedinstvena, komparacijom njihovih motiva s motivima istovrsnih predaja otkrivamo da su dijelom usmene tradicije velike rasprostranjenosti. Nadalje, komparacija s primjerima iz susjednih područja svjedoči o preklapanju raznih lokalnih tradicija što čini svaku od ovih predaja drugačijom, ali njihovi motivi nam daju naslutiti zajedničke izvore raznih elemenata koji su nedvojbeno arhaični.

S obzirom da se mnogi elementi predaja o zakopanom blagu s podgorskog područja mogu pronaći u bogatom repertoaru pričanja o starom stanovništvu, tj. Grcima, na čitavom prostoru njegova rasprostiranja, vrlo je izgledno da se barem na nekim mjestima koja spominju podgorske predaje nalaze dosad neevidentirani arheološki lokaliteti. Kako bi se ova teza testirala, potrebno je poduzeti opsežnije istraživanje čiji bi prvi korak bila izrada detaljne karte predajnog krajolika primorske strane padine Velebita, nakon čega bi se interdisciplinarnim pristupom profilirali lokaliteti za arheološko rekognosciranje.

Ukoliko ostavimo po strani činjenicu da su motivi ovih pričanja prisutni na velikom prostoru i osvrnemo se na njihovu lokalnu komponentu, pored ispomoći kod arheoloških rekognosciranja, ona nam služe kao vrijedan i zanimljiv izvor za razumijevanje duhovne kulture primorskih Bunjevaca. Naposljetku, sinergija prirodne ljepote ovog kraja, njegove povijesti i tradicijske kulturne baštine predstavlja nedovoljno iskorišten potencijal koji bi mogao pridonijeti turističkom razvoju čitavog Podgorja te ako već ne zaustaviti, onda barem ublažiti njegovu daljnju depopulaciju.

## *Zahvale*

Prvenstveno, najljepše bih se zahvalio svim kazivačicama i kazivačima na njihovom dragocjenom vremenu, susretljivosti i gostoljubivosti.

Također, zahvalio bih osobama bez čije pomoći i strpljenja ovaj rad ne bi bio moguć: dr. sc. Milani Černelić, Marijeti Rajković, dr. sc. Vitomiru Belaju, dr. sc. Borisu Olujiću, Jani Mihalić, Mariu Katiću, Ani Mikulki, Bojanu Mucku, Lei Vene, Borisu Derežiću, Goranki Perković te djelatnicima dokumentacije Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu.

Naposljetku, posebno bih zahvalio Gradskom muzeju Senj i prof. Blaženki Ljubović na pokrivanju troškova smještaja tijekom boravka na terenu.

*Popis kazivača*

Ana Ažić, r. 1934., Ažić Lokva

Ivan Ažić, r. 1934., Ažić Lokva

Marija Balen, dj. Dundović, *Ivanović*, r. 1924., Živi Bunari

Milan Balen, *Franić*, r. 1931., Balenska Draga

Vladimir (Vladan) Balen, *Jurić*, r. 1922. u Balenskoj Dragi, Živi Bunari

Dragutin Jurčić, r. 1928. u Kaliću (Prizna), Jablanac

Božo Kovačević, *Čokin*, r. 1940., Vidovac Cesarički

Josip Kovačević, *Čokin*, r. 1945., Vidovac Cesarički

Nikola (Niko) Marković, *Ključić*, r. 1941., Oltari

Anica Matijević, dj. Bucić, r. 1942. u Selinama (Zadar), Guste Zidine

Blaž Matijević, *Mrakanov*, r. 1949., Guste Zidine

Tomo Matijević, *Mrakanov*, r. 1940., Guste Zidine

Andrija Miškulin, r. 1946., Jablanac

Ivan Miškulin, *Škoda*, r. 1936., Razbojište

Pavao (Pave) Miškulin, r. 1930. u Čuljatskom Dolcu, Jablanac

Tomo Modrić, *Lovrić*, r. 1931., Gornja Klada

Ivan Prpić, *Grgin*, r. 1967., Vidovac Cesarički

Mičo Vrban, r. 1928., Pandore

Niko Vrban, r. 1957., Matešić Pod

*Popis literature i izvora*

- BELAJ, Vitomir (2007): *Hod kroz godinu*. Golden Marketing, Zagreb.
- BIRT, Danijela – DRONJIĆ, Matija (2008): Opskrba vodom. U (M. Černelić, M. Rajković, T. Rubić, ur.): *Živjeti na Krivom Putu*, FF-press, Zagreb, str. 307-319.
- BONIFAČIĆ ROŽIN, Nikola (1956): *Folklorna građa iz Hrv. Primorja pod Velebitom*. Rkp. IEF 277.
- BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja (1959): *Istarske narodne priče*. Institut za narodnu umjetnost, Zagreb.
- BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja (1999): *O usmenoj tradiciji i životu*. Konzor, Zagreb.
- BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja (2006): *Priče i pričanje*. Matica hrvatska, Zagreb.
- BOŽIČEVIĆ, Juraj (1900): Šušnevo Selo i Čakovac. *ZbNŽO* 5(2):161-200, Zagreb.
- GLAVIČIĆ, Ante (1966): Arheološki nalazi iz Senja i okolice (I). *SENJZB* 2:384-426, Senj.
- GLAVIČIĆ, Ante (1967/68): Arheološki nalazi iz Senja i okolice (II). *SENJZB* 3:5-45, Senj.
- GRUJIĆ, Radoslav (1917): Topografski rječnik gospićkog kotara. *ZbNŽO* 22:125-256, Zagreb.
- HIRC, Dragutin (1986): Što naš narod priča o nekim životinjama. *ZbNŽO* 1:1-26, Zagreb.
- HIRC, Dragutin (1996): *Hrvatsko primorje*. Tiskara Rijeka, Rijeka.
- KATIČIĆ, Radoslav (1989): Hoditi-roditi. Tragom tekstova jednog praslavenskog obreda plodnosti. *STUD. ETHNOL.* 1:45-63, Zagreb.
- KRMPOTIĆ, Ivan (1900): Iz osičke općine ili kulske kumpanije (u Lici). *ZbNŽO* 5(1):132-147, Zagreb.
- MACAN, Tomislav M. (1932): Čaranje i gatanje. *ZbNŽO* 28(2):224-234, Zagreb.



- MAGDIĆ, Mile (1909): Narodne priče o gradinama. *ZbNŽO* 14(1):124-133, Zagreb.
- MARKS, Ljiljana (1987): Usmene predaje o zakopanom blagu. *ETNOL. TRIB.* 10:61-66, Zagreb.
- MARKS, Ljiljana (1998): *Hrvatske narodne pripovijetke*. Privlačica, Vinkovci.
- MODRIĆ, Božidar (1965): Etnografske crtice iz Podgorja. *SENJZB* 1: 246-253, Zagreb.
- OLUJIĆ, Boris (2007): *Povijest Japoda*. Srednja Europa, Zagreb.
- PALAVESTRA, Vlajko (1966): Narodna predanja o starom stanovništvu u dinarskim krajevima. *GZM* 20/21:5-86, Sarajevo.
- PALAVESTRA, Vlajko (2004): *Historijska usmena predanja iz Bosne i Hercegovine*. Mostart – Buybook, Sarajevo – Zemun.
- PERIĆ, Boris – PLETENAC, Tomislav (2008): *Fantastična bića Istre i Kvarnera*. Vuković & Runjić, Zagreb.
- ŽIC, Ivan (1900): Vrbnik na otoku Krku. *ZbNŽO* 5(2):201-252, Zagreb.

## *Sažetak*

Matija Dronjić

### **Predaje o zakopanom blagu na području Velebitskog podgorja**

Tijekom travnja i studenog 2007. godine, u okviru znanstvenog projekta *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca* pod vodstvom dr. sc. Milane Černelić s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu istraženi su pojedini elementi duhovne kulture primorskih Bunjevaca na prostoru Velebitskog podgorja. Unatoč depopulaciji ovog kraja, te postupnom nestajanju tradicije pripovijedanja, zabilježen je velik broj usmenih predaja o zakopanom blagu. Podgorci se prisjećaju kako su mnogi ljudi (među kojima i oni sami) bezuspješno tragali na raznim lokacijama, ali kako su ga pojedinci i pronašli, te se na taj način obogatili. Iako se na prvi pogled doima da su jedinstvene i lokalne, njihovi motivi imaju odgovarajuće paralele u usmenoj književnosti i vjerovanjima južnoslavenskih naroda, ali i šire.

U prvom planu ističe se predodžba da su na ovim prostorima u davna vremena živjeli Grci. Stanovništvo im pripisuje ostatke stanovanja razbacane u krajoliku te pripovijeda kako su odselili zbog snijega koji je pao u ljeti, točnije o Petrovu. Prema pričanju, Grci su na raznim mjestima ostavili zakopano blago po koje su se kasnije vraćali. Pronalazili bi ga slučajem ili zahvaljujući pomoći lokalnog stanovništva. Podgorci se sjećaju raznih uputa za pronalaženje blaga, bilo da se radi o promatranju izlazećeg sunca, traženju mjesta s kojeg se na osobit način vidi morska pučina ili kako je njegova lokacija zapisana u pismima ili knjigama. Koze ga dotiču rogovima, a nerijetko se nalazi u ćupu, koji je u nekim slučajevima uklet. Nadalje, uz priče o

zakopanom blagu vežu se i motiv zmiје čuvarice blaga, koja u asocijaciji s motivom broja devet indicira vezu s praslavenskim mitskim poimanjem svijeta. Predaje o zakopanom blagu vežu se i uz neke dehistorizirane događaje i ličnosti, kao što je bijeg kralja Bele ili prokletstvo kralja Trojana, ali i uz osobite prirodne tvorevine, kao što je na primjer Strogir.

Unatoč širokoj rasprostranjenosti motiva prisutnih u predajama zabilježenim tijekom istraživanja, njihova lokalna komponenta nije zanemarena, već se ističe potreba za daljnjim interdisciplinarnim istraživanjima kojima bi cilj bio izrada karte predajnog krajolika Podgorja. Na taj način bilo bi moguće istaknuti potencijalne arheološke lokalitete, ali i prezentirati usmenu tradiciju ovog kraja u turističke svrhe.

*Ključne riječi:* usmene predaje, zakopano blago, zmiја čuvarica blaga, praslavenska mitologija

## *Summary*

Matija Dronjić

### **Buried treasure in the oral legends of the Velebitsko podgorje region**

During April and November 2007, a research was conducted as part of the scientific project titled *Identity and Ethnogenesis of the Coastal Bunjevci*, organized by Dr Milana Černelić from the Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb, on the specific elements of customs and beliefs of the population of Coastal Bunjevci, inhabiting the coastal slope of the mountain of Velebit, Podgorje. In spite of depopulation of this region and a gradual disappearance of the oral tradition, a significant number of legends on buried treasure were documented. The inhabitants of Podgorje remember many people (including themselves) who have fruitlessly searched for the buried treasure on different locations, but also some individuals who have found it and became rich. Even though in the first instance these legends appeared unique and local, their motifs were parallel with the motifs commonly found in the oral tradition and beliefs of Southern Slavs and other nations.

Firstly it was important to emphasize that there's a folk belief that in ancient times Greeks inhabited this region. The local population ascribes to them the remnants of dwellings, scattered around the landscape, and tells the tale of their departure due to the snow which fell in the summer, on St. Peter's Day. According to the legend, the Greeks left buried treasure in different places and later returned for it. They would find it by chance or by the help of the local population. The people of Podgorje remember various methods for finding the treasure, ranging

from observing the sun rise, finding places with specific view of the open sea, or according to the information written down in letters or books. The goats could touch it with their horns or sometimes it could be found in jars, which were usually cursed. Furthermore, the motif of the snake as the keeper of the treasure was frequently mentioned, which in association with the number nine, pointed to the link with the proto-Slavic mythical conception of the world. The legends on the buried treasure were also linked to certain ahistorical events and individuals, such as the escape of the King Bella or the curse of King Trojan, but also to specific natural phenomena, such as Strogir.

Notwithstanding the large distribution of the motifs found in the legends which have been documented during this research, their local character has not been neglected and we have emphasized the necessity for the future interdisciplinary research the goal of which would be the design of the ethno-cartographic presentation of the oral tradition of Podgorje. In this way we could emphasize the potential archeological sites, but also present the oral tradition of this region for tourist purposes.

*Key words:* oral legends, buried treasure, snake as the keeper of the treasure, proto-Slavic mythology

### *Kratak životopis autora*

Matija Dronjić rođen je 1984. godine u Karlovcu gdje završava osnovu školu i Opću gimnaziju. 2004. godine upisuje studij arheologije te etnologije i kulturne antropologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 2007. godine sudjeluje na raznim projektima pod vodstvom profesora Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta, te 2008. godine biva nagrađen za istraživanja na području Velebitskog podgorja godišnjom nagradom Hrvatskog etnološkog društva i nagradom *Franjo Marković*, Filozofskog fakulteta. Glavno područje njegovog istraživačkog interesa predstavljaju razne etnološke teme koje se tiču duhovne kulture dinarskog područja i njenog materijalnog aspekta te usmena književnost s osobitim naglaskom na prozne i retoričke vrste.